

1961 DÖNEMİ TILMEN HÖYÜK VE YESEMİK KAZILARI

Prof. Dr. U. Bahadır ALKİM

İslâhiye dolaylarında dört yıldan beri Eski Eserler ve Müzler Genel Müdürlüğü, Türk Tarih Kurumu ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına yapılmakta olan araştırmalara 1961 yılında da devam edilmiş ve Prof. Dr. U. Bahadır Alkım'ın başkanlığı altında Mühendis-Topograf Ferit Koper, Arkeolog Handan Alkım, Asistan Refik Duru, Foto Uzmanı Arkeolog Aziz Albek ve bir stajiyerden kurulu bir heyet 4 Ağustos — 1 Ekim 1961 tarihleri arasında Yesemek'te ve Tilmen Höyüğünde çalışmalarını geliştirmiştir*. Aşağıdaki satırlarda bu kazı ve sondajların sonuçlarını özetlemeğe çalışacağız.

I. Yesemek Çalışmaları : Eski Önasya'nın gerek M. Ö. II. ve gerek I. binyıllarında en büyük bazalt taşocağı ve heykel atelyesini temsil eden ve İslâhiye'nin 22 km. kadar güney-doğusunda bulunan Yesemek'te usta ve işçilerin oturdukları yeri tesbit etmek ve dolayısıyla çıkması muhtemel küçük buluntularla yüzlerce heykel taslağının tarihlendiril-

*İslâhiye bölgesindeki çalışmalarımız vesilesiyle Heyetimize göstermiş oldukları yardım ve kolaylıktan dolayı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Sayın Rüstem Duyuran'a, Prof. Dr. Afif Erzen'e, Şube Müdürü Hikmet Gürçay'a, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü, Necati Dolunay'a aynı Müzenin Müdür Muavini Osman Sumer'e, aynı Müze Uzmanlarından Nezih Fıratlı'ya, Gaziantep Müzesi Müdürü Sabahat Güğüş'e, Adana Müzesi Müdürü Hadi Altay'a, İslâhiye Kaymakamlığına, Belediye Başkanlığına, Millî Eğitim Memurluğuna, Malmüdürlüğüne, Orman Bölge Şefliğine ve Başöğretmen Mehmet Gül'e teşekkürlerimizi tekralamayı zevkli bir borç addetmekeyiz.

mesi hususunda yeni ip uçları elde etmek amacıyla bir sondaj yapıldı; sondaj yeri olarak da Taşocağı'na 800 m. kadar uzaklıkta olan Yesemek Höyüğü seçildi. Bu deneme kazısında (boyut 10×20 m.) 6,50 m. derinliğe inildi. En üst yüzeyde I. Dünya Savaşı sırasında terkedilmiş olan eski köy evlerinin temel kalıntıları, onların altında da Roma çağı keramik parçaları bulundu. Bir yangın tabakasını mütaakip Demir Çağı yapı katına ait duvar kalıntlarına rastlandı. (Res.1) Bol miktarda meydana çıkan tipik çanak-çömlek parçaları bu I. katın M. ö. I. binyılın ilk çeyreğine ait olduğunu muhtemel kılmaktadır. Bitmemiş bir bazalt sütun kaidesi, muhtelif perdah taşları, pek çok ezgi taşı (el değirmeni bazaltten) Yesemek Höyüğünün bu I. katında basit bir sekenenin, başka bir deyimle Taşocağı işçilerinin, oturduğuna işaret teşkil etmektedir. Sondaj çukurunda 2,5 m. çapında etrafı taşlarla örülü bir erzak silosu da meydana çıkarıldı (Res.2).

I. katın altında ince yangın tabakası onun altında da M. ö. II. bin yılına ait olduğu keramik buluntularından anlaşılan II. kat kalıntıları açıldı. I. kat silosunun bu II. katın içine kadar uzandığı görüldü. Plân vermiyen duvar parçaları ve yine bol miktarda monokrom (bazıları parlak) çanak-çömlek parçaları, bir kaç perdah taşı (bazaltten), ezgi taşı (alt ve üstlü) v. s. II. kat buluntuları arasındadır.

Yesemek Höyüğünün eteğinde, bitmemiş, üzeri kabartmalı bir sütun kaidesini (çap : I, 30 m.) daha 1955 araştırmalarımızda tesbit etmiştik. 1961 son-

dajının da gösterdiği gibi, Yesemek Höyüğünde kaliteli eşyanın bulunmamış olması bu Höyükte —evvelce tahmin ettiğimiz gibi— Taşocağı işçilerinin oturmuş olduklarını açıklamaktadır.

Bundan başka, Yesemek Taşocağının 220 m. kadar yakınında bu günkü Yesemek köyü sâkinlerinden Ömer Karataş'ın yaptırmakta olduğu evinin temelleri kazılırken —M.ö. II. binyıla ait oldukları anlaşılan— keramik parçaları bulunmuş, bunlar da Taşocağı ve Heykel Atelyesinin tarihlendirilmesi için ayrıca fayda sağlamıştır.

Bu suretle, içinde yüzlerce işçi ve ustanın çalışmış olduğu anlaşılan Yesemek atelyesinin iskân durumu 1961 döneminde açıklanmış bulunmaktadır.

II. Tilmen Höyük Kazısı: İslâhiye'nin 10 km. kadar doğusunda bulunan ve 1959 yılından beri sistemli bir kazıya sahne olan Tilmen Höyüğünde geniş çaptaki kazı geliştirildi. 1961 Çalışmalarını iki ayrımda özetlemek mümkündür : II. Kat sarayındaki tamamlayıcı kazı ve III. kat mezarı.

a) *Saray* : 1960 döneminde temizlenen kısmı da dahil olmak üzere, Sarayın açılan daireleri 43.50 × 47m.'lik bir alanı kapsamaktadır (Res.3-7). 1961 döneminde bu kadar geniş bir sahanın açılması, —Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün müsaadesi ile— Hatay Müzesinden iare edilen dekovil vagonetlerinin sağlamış olduğu kolaylık sayesinde mümkün oldu. Gerek Müzeler Genel Müdürlüğüne ve gerek Hatay Müzesi Müdürlüğüne bu vesile ile derin teşekkürlerimizi sunmayı bir borç sayıyoruz.

Sarayda, birbirine yaslanan iki esas bina blokunun mevcut olduğu, bu iki esas bloktan her birinin bir tahribi müteakip kendi içinde kısmî bir tadil geçirdiği (meselâ ilk inşa safhasında açık olduğu anlaşılan iki kapının müteakip safhada taşla örülerek kapatılması gibi, (krş, Res. 8), bu iki esas bina blokundan birinin

daha evvel, diğerinin ise daha sonra yapıldığı ancak her iki blokun bir süre kısmen ortaklaşa kullanılmış olduğu —tamamlayıcı kazılar neticesinde— tesbit edildi. Tilmen Höyüğünün ortostatlı ve monumental bu II. kat sarayının, Eski Hitit Devleti kralı Hattuşil I.in Kuzey Suriye seferi sırasında tahrip edilmiş olması mümkündür.

Tilmen Sarayı, mimarî teknik ve plân bakımından Tell Açıana (=Alalah)-ın VII. katındaki Yarım-Lim Sarayına çok benzemekte ve küçük buluntular bu tarihlendirmeyi desteklemektedir; bunlar "Suriye" tipi keramiğin eski safhasını andıran boyalı çanak-çömlek örneklerini, — Tell Açıana, Hama, Tell el-Cüdeyde ve Tell Taannach v.s. gibi yerlerin bilhassa M.ö.II bin yılının ilk çeyreğinde, kısmen de ilk yarısına ait katlarında da bulunmuş olan — pişmiş topraktan yapılan düğme süslü yassı bir idolü, Tell Açıana'nın VII. katında benzerlerine rastlanan bronz bir figürini zikretmek isteriz.

b) *III. Kat Mezarı* (Res.9-12): II. Kat Sarayının kuzey-doğu kesimindeki yapı blokunun büyük avlu zeminin 1,50 m. altında bir mezar meydan çıktı. (=M3). İçindeki buluntulara göre (Res.13) bu M 3 Mezarının Tilmen Höyüğünün III. kültür katının (Eski Bronz Çağı) son safhasına ait olduğu anlaşılmaktadır. Dikdörtgen plânlı olan mezarın (2 × 4., yük. 2.40 m.) duvarları orta büyüklükteki taşlarla örülmüş, üstü ise bazalt levhalarla örtülmüştür. Gerek plân ve gerek küçük buluntu bakımından Tell Ahmar (=Til-Barsip)'de meydana çıkarılmış olan ve genel olarak M.ö.III. bin yılının son yıllarına ve M.ö. II binyılının hemen başına tarihlendirilen aynı tip mezar (hâfirlerin deyimine göre: "hypogée ") çok benzemektedir. M3-Mezarında biri bir uçta (doğu), diğeri de mukabil uçta (batı) olmak üzere iki iskelet kalıntısı görüldü. Batı yönde bol miktarda boncuğun, üç bronz süs iğnesinin, ufak bir parföm kabının ve bir bronz bileziğin meydana çık-

muş olması bu kesimdeki iskeletin bir kadına ait olduğunu muhtemel kılmaktadır. Bir erkek iskeletinin konulduğu anlaşılan doğu kesimde ise biri tam, diğeri kırık olmak üzere pişmiş topraktan yapılmış iki "meyva tabağı" ve üç kap bulundu.

M3-Mezarının buluntuları gerek kronolojik ve gerek kültürel konular bakımından bu bölgenin arkeolojisi için ilgi çekici ipuçları vermektedir. Meselâ bunlar arasındaki ayaklı "meyva tabağı" (Res. 14) gerek profil ve gerek yapılış tekniği ve işçilik bakımından Til Barsip, Karakamış (Kara Hasan, El-Hamam)'da bu tip sist-mezarlarda bulunan meyva tabaklarına aynı deneye kadar benzemektedir.

Süslü bronz iğnelere gelince** :

** Tilmen Höyüğü'nün bu M.3-Mezarında bulunmuş olan bronz eserlerin temizliği Ankara Arkeoloji Müzesi laboratuvarında yapılmıştır. Bu vesile ile Direktör Raci Temizer'e, Uzman Burhan Tezcan'a ve Mustafa Tutuş'a içten teşekkürlerimizi sunarız. Tilmen Höyüğü'nün bu küçük buluntuları Müzeler Genel Müdürlüğü'nün müsaadesi ile hâlen İstanbul Arkeoloji Müzesinde heyetimiz tarafından etüd edilmektedir.

Bunlar başlı ve üst kısımlarında boğumlu olup ikisinin topuzu üzerinde biri birine ağız ağıza bakan üçer kuş aplike edilmiştir. (Res. 15-18) Tüneyen kuşlar, ufak süs eşyası üzerinde Eski Önasyanın pek mahdut yerlerinde bulunmuştur.

Anadolu'da Erbaa yakınında *Horoz tepe*'de (M.ö. XXII. - XXI. yüzyıl) ve daha sonraki çağlarda da Kafkasya'da *Kuban*'da ve İran'da *Luristan*'da.

Bronz bilezik ise: müteselsil dört daire kıvrımı halinde olan bu bilezğin (Res. 19) benzerlerini yine sonraki çağlarda Kuban ve Luristan bronzlarında görmekteyiz.

Bu buluntular muvacehesinde Tilmen'in III. katındaki bu M3-Mezarının M.ö. III. binyılının sonlarına ve II. binyılının hemen başına ait olduğunu ve bu mezar sahibi olan sekenenin üst kattakinden — etnik bakımdan — farklı olduğunu tahmin etmekteyiz.

Tilmen Höyüğü'nde geniş çaptaki kazılara devam edildikçe bölgenin arkeolojisi, tarihi ve etnik meseleleri ile ilgili konuların aydınlanmasında önemli sonuçların elde edileceği kanaatindeyiz.